

V spomin dr. Darku Dolinarju (28. 4. 1942–4. 9. 2022)

Marko Juvan

Na začetku septembra letos je po dolgotrajni bolezni preminil dr. Darko Dolinar, literarni komparativist, upokojeni znanstveni svetnik, dolgoletni predstojnik literarnega inštituta na ZRC SAZU in prvi glavni urednik revije *Primerjalna književnost*. Rodil se je 28. aprila 1942 v vojnem pregnanstvu v Bregani na Hrvaškem, odraščal je po vojni na Bledu in leta 1960 maturiral na jeseniški gimnaziji. V intervjuju za našo revijo s Seto Knop se je ob svoji sedemdesetletnici spominjal svojega otroškega dojemanja Nemcev in poznejšega prevajalskega in literarnovednega zanimanja za nemško književnost: »Moj odnos do Nemcev in Nemčije je zaznamovalo prvotno izkustvo, da je bila družina jeseni 1941 pregnana z doma in da je oče preživel skoraj poldrugo leto do osvoboditve v koncentracijskem taborišču Buchenwald. Nasproti temu smo pozneje v turističnem kraju lahko spoznavali Nemce še z druge, bolj človeške plati. Poleg tega je bila nemščina moj prvi tuji jezik že v osnovni in srednji šoli, zato sem jo obdržal kot neformalno težišče tudi na univerzi, posebej takrat, ko sem se začel razgledovati po možnostih študija v tujini.« (Dolinar in Knop, »Tu smo v prvi vrsti zaradi literature«, *PKn* 35.3, 2012, 11) Od osnovne šole naprej se je Darko Dolinar učil igrati na violino – igranje inštrumenta je sicer opustil, a za vedno ostal ljubitelj klasične glasbe.

Jeseni 1960 se je za vpis na oddelek za svetovno književnost Univerze v Ljubljani odločil »naivno, predvsem iz veselja do branja« (Dolinar in Knop 7), vzporedno je začel študirati sociologijo, a jo je po drugem letniku zapustil (delno zaradi študijske reforme) in se prepisal na enopredmetno komparativistiko. Ta smer je tedaj veljala za elitni študij maloštevilnih slušateljic in slušateljev. Na komparativistiki sta tudi nanj naredila neizbrisen vtis svetovljansko elokventni, a bolehni profesor Ocvirk, in karizmatični, v bistvo vrtajoči Pirjevec: »Ocvirk je svoj čas veljal za enega najboljših predavateljev na fakulteti. Takrat ga je že zaznamovala dolgotrajna bolezen, vendar se je pogumno spopadal z njo, povrnil si je zavidljivo delovno sposobnost in velik del nekdanje predavateljske karizme. [... Dušan Pirjevec je bil prežet] z eksistencialnim angažmajem, ki ga je vodil tudi v odnosih z vrstniki in učenci.

To mu je dajalo takšno osebno karizmo, da se ji njegovi privrženci niso mogli upreti, njegovi nasprotniki pa so apriori videli v njej nekaj sumljivega.« (Dolinar in Knop 8, 22) Zdi se, da je Dolinar od Ocvirka sprejel in po svoje razvil usmeritev v historizem, zanimanje za pozitivizem in zgodovino stroke, od Pirjevca pa filozofsko abstrakten in metodičen način rezoniranja, fenomenološko usmerjen v artikulacijo bistva nekega problema. Pred svojo diplomu na Filozofski fakulteti, posvečeno Thomasu Mannu (1966), je Dolinar šolsko leto 1963/64 s štipendijo prebil na univerzi v Tübingenu, mestu, povezanem z zgodovino slovenske reformacije ter nemško romantiko in njeno filozofijo; bolj od komparativističnih predavanj o stikih med starejšimi romanskimi književnostmi ga je pritegnila sodobna nemška pripovedna proza.

Med študentskim gibanjem od 1968 do 1970 (»To so bili res precej burni časi,« se spominja; Dolinar in Knop 15) se je Dolinar v uredništvu ljubljanske revije *Problemi* kot lektor ukvarjal s prebojnimi literarnimi in teoretskimi besedili ter bil priča živahnih pogovorov in polemik med uredniki različnih nazorov, interesov in generacij. Čeprav si je želel znanstvenoraziskovalnega dela, je prvi začasni zaposlitvi našel na RTV Ljubljana in v redakciji Cankarjeve založbe za stvarno literaturo, zadovoljstvo pa iskal v prevajanju moderne nemške proze.

Leta 1971 se je Darko Dolinar na Pirjevčevo pobudo le lahko zaposlil na literarnem inštitutu pri SAZU, ki ga je tedaj vodil Ocvirk. Tam je kot mladi asistent sodeloval pri nastajanju obsežnih kartotek tujih avtorjev in literarnovednih terminov, ki ju je Ocvirk zasnoval kot podlago za načrtovani literarni leksikon. Vzporedno je Dolinar v okviru podiplomskega študija pod mentorstvom Janka Kosa napisal magisterij o literarnozgodovinski metodi Franceta Kidriča (1975) in z njim zastavil svoje dolgoletno poglobljanje v historizem, pozitivizem in konstitutivno obdobje slovenske literarne zgodovine. Pirjavec mu je pozneje za doktorsko disertacijo predlagal aktualnejšo temo hermenevtike in mu ponudil mentorstvo. Zaradi Pirjevčeve smrti in drugih okoliščin se je Dolinarju pisanje disertacije zavleklo, pod Kosovim mentorstvom jo je uspešno zagovarjal leta 1993.

Darko Dolinar je v štiridesetih letih svojega znanstveno-raziskovalnega dela na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU prehodil pot od asistenta do znanstvenega svetnika. S svojo diplomatsko umirjenostjo je v razmeroma zapletenih okoliščinah pomagal vzpostaviti Znanstvenoraziskovalni center SAZU kot samostojen raziskovalni zavod, bil je član njegovega upravnega odbora (1992–2006) in svetovalec njegovega direktorja. Od leta 1983 do upokojitve leta 2011 je kot predstojnik Inštituta za slovensko literaturo in literarne

vede skrbel za harmonično rast kolektiva in njegov raziskovalno-metodološki razvoj. Ohranjal je izročila stroke, obenem pa pomagal utirati nove poti. Sam se je znanstveno posvečal starim in sodobnim metodam literarne vede, prevodoslovju, teoriji pripovedne proze, reformacijski dobi in nemško-slovenskim literarnim stikom, z vso vztrajnostjo in natančnostjo pa tudi mnogim uredniškim zadolžitvam. Vzporedno je Darko Dolinar na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani od študijskega leta 1977/78 do leta 1997/98 z nekaj prekinitvami predaval o pozitivizmu, tehniki literarne vede, fenomenologiji literature, zgodovini slovenske literarne vede, literarnem prevodu in hermenevtiki.

Dr. Dolinar, častni član Slovenskega društva za primerjalno književnost (2006) in zaslužni član ZRC SAZU (2014), je avtor oziroma soavtor blizu petstotih bibliografskih enot. Med njimi sta njegovi knjigi o nasprotujočih si metodah, ključnih za razvoj stroke v 19. in 20. stoletju.

V monografiji *Pozitivizem v literarni vedi* (1978) je osvetlil paradigmo, ki je literarno stroko (tudi slovensko) v njenem zgodnjem obdobju pod vplivom Hippolyta Taina in po zgledu naravoslovja s svojim psihološkim, biološkim, zgodovinskim, sociološkim in okoljskim determinizmom konstituirala kot znanost. Pozitivizem po svojem zgodovinskem zatonu sredi 20. stoletja z nekaterimi spoznavnimi načeli, med njimi z logiko kavzalnosti, humanistične stroke v prenovljenih oblikah še vedno zaznamuje. Po Dolinarju neopozitivistične smeri družijo »prepričanje o enotnosti pomena literarnega dela in o možnosti njegovega odkrivanja, ki da je načelno preverljivo in ponovljivo« (Dolinar in Knop 17).

Leta 1991 je Dolinar v monografiji *Hermenevtika in literarna veda* obdelal še filozofsko-teoretsko zaledje nekaterih prelomnih smeri sodobne literarne znanosti. Kot razlaga v razpravi »Sodobna literarna veda in hermenevtika« (*PKn* 11.2, 1988), se sodobna hermenevtika »navezuje na tradicijo razumevanja in razlaganja, ki sega tja do zgodnje antike«, a »se je formirala kot samostojna disciplina šele na začetku novega veka, ko se je nanovo konstituiral celoten sistem znanosti« (34). Kot »spoznavna teorija in obča metodologija t. i. duhovnih znanosti« je hermenevtika »pomenila izziv za filozofijo ter za družbene, kulturne in umetnostne vede« (34). To prav tako velja za literarno vedo, saj jo je prav hermenevtika soočila s temeljnimi vprašanji o smislu literarnega dela, njegovem razumevanju, interpretaciji in recepciji. V hermenevtiki je Darko Dolinar zato videl filozofsko-metodološko utemeljeno preseganje pozitivističnega determinizma, ki mu je literarna umetnina sama na sebi ostajala nedostopna, pa tudi fenomenologije, ki je v oklepaju pustila vse, kar je literarni umetnini domnevno zunanje.

Ne le v obeh sintetičnih monografijah, temveč tudi v Dolinarjevih spisih o zgodovini slovenske literarne znanosti sta se nezdružljivi smeri pozitivizma in hermenevtike združili v pristopu, ki ga še posebej odlikuje. Interpretacijo smisla in metodološko-duhovnega obzorja del slovenskih strokovnjakov od Karla Štreklja, Franceta Kidriča, Ivana Prijatelja in Matija Murka prek Ocvirka in Pirjevca do mlajših rodov je prepletel s spoznanji o socialno-zgodovinskih in biografskih vplivih na njihovo znanstveno pot in o institucionalni rasti discipline. Tak pristop, okvirjen z rigoroznim metodološkim premislekom, je značilen za vrsto Dolinarjevih razprav. Nekatere je zbral v monografiji *Med književnostjo, narodom in zgodovino* (2007), v kateri obravnava zgodovino slovenske literarne vede od srede 19. do srede 20. stoletja prek več razvojnih linij, povezanih s spremembami v metodah in predmetu preučevanja. V metodološko-teoretskem uvodu izpostavi, da literarno vedo »opredelujeta zaveza literaturi kot osrednjemu predmetu spoznavanja in zaveza znanosti kot temeljnemu načinu spoznavanja tega predmeta« (10). Zaradi te dvojne zavezanosti, ki odlikuje tudi Dolinarjevo strokovno pot, je zgodovino literarne vede treba razlagati v njeni odvisnosti od sprememb v književnosti (od predliterarne stopnje prek njene estetsko-nacionalne reprezentativnosti do literarne avtonomije na eni strani in poblagovljenja na drugi strani) in znanosti (od predznanstvene stopnje prek družbenozgodovinskega historizma, raznih filozofskih, duhovnozgodovinskih, formalističnih in tekstno-imanentnih pristopov do recepcijske estetike, dekonstrukcije in novih oblik historičnega kontekstualizma).

Darko Dolinar v monografiji že z naslovom opozori na nacionalno funkcijo literarnozgodovinskih pripovedi, tipično za evropske kulturne nacionalizme. Skrbno sledi postopnemu osamosvajanju literarne zgodovine iz širšega področja filologije, pa tudi prehodu od slavistike k slovenistiki in njenemu osredotočenju na slovstvo v slovenščini. Opiše prepustitev ljudskega slovstva folkloristiki in premik od izpostavljene nacionalne funkcije literarnozgodovinske slavistike in slovenistike (v drugi polovici 19. stoletja in prvih desetletjih 20. stoletja) k izzvenevanju nacionalnih podtonov v novejšem obdobju. Ob nacionalni literarni zgodovini se Dolinar pomudi še pri začetkih primerjalne književnosti kot samostojne discipline. Že ob ustanovitvi Univerze v Ljubljani je bil v letu 1919 načrtovan oddelek za občjo književnost in literarno teorijo, a je bila katedra za primerjalno književnost v okviru slavistike ustanovljena šele v študijskem letu 1925/26 (s predavanji Franceta Kidriča, Ivana Prijatelja in Jakoba Kelemine), njen pospešeni metodološki in institucionalni razvoj pa se je začel leta 1938 s prihodom Antona Ocvirka na fakulteto.

Dolinar obravnava metodološke menjave od predznanstvenih in filoloških metod prek pozitivizma in duhovne zgodovine do novejših historičnih, filozofskih in formalističnih pristopov. Omenjene miselne spremembe, ki so stroki notranje, v tej knjigi vseskozi dopolnjuje oris zunanjih dejavnikov, kakršen je razvoj univerzitetnih in raziskovalnih ustanov, vloga znanstvenega tiska ipd. Notranji in zunanji pristop k zgodovini slovenske literarne vede se strneta v poglavjih, posvečenih vodilnim predstavnikom stroke.

Podobna je zasnova Dolinarjevega obsežnega poglavja o zgodovini slovenske literarne vede in kritike po drugi svetovni vojni v *Slovenski književnosti III* (2001, 511–569), kjer pripoved o razvoju stroke sklene s sodobnim metodološkim pluralizmom in obnovljenim historizmom, literarno kritiko – z znanostjo o literaturi ne le metodološko, temveč pogosto tudi personalno povezano – pa na kratko oriše v loku od tradicionalne estetike, marksistične kritike in zgodnjega modernizma v petdesetih letih 20. stoletja prek interpretativno-teoretsko usmerjene »nove kritike« šestdesetih in sedemdesetih let do mlade kritike iz obdobja postmodernizma osemdesetih let.

V jubilejnem intervjuju za *Primerjalno književnost* Darko Dolinar ugotavlja, da so se »[u]trjena tradicionalna razmerja med literarno teorijo, nacionalno in primerjalno literarno zgodovino ter njenim ožjim področjem, svetovno književnostjo, [...] v zadnjih treh ali štirih desetletjih res bistveno spremenila«, kar je »sestavni del širših prevratnih procesov v humanistiki in družboslovju« (Dolinar in Knop 24). Dolinar ni bil le distancirani opazovalec teh sprememb, temveč na področju metodologije literarnega zgodovinopisja tudi podpornik njenega prenavljanja – z moderno, računalniško podprto ekdotiko, z intertekstualno in hermenevitično redefinicijo vpliva, z globalno perspektivo teorij svetovne literature, s kritično refleksijo literarnega kanona in zgodovinopisne pripovedi ter s prostorsko ali sistemsko usmerjeno literarno vedo. V tem duhu je Dolinar souredil dva zbornika, ki sta med drugim opozorila na možnosti nadaljnega razvoja stroke zunaj domačega glavnega toka – *Kako pisati literarno zgodovino danes?* (2003; v predelani angleški verziji z naslovom *Writing Literary History*, 2006) in *Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk* (2008). V uvodu k prvemu zborniku Dolinar piše o sodobni krizi literarne zgodovine, ki da presega občasne dvome vanjo v preteklosti. Kriza sodobne literarne zgodovine je po Dolinarju posledica sesuvanja njenih »konstitutivnih temeljev, literature in zgodovine« (9). Med možnostmi izhoda iz krize, nakazanimi v zborniku, Dolinar navaja »podrobnejš[o] zvrstn[o] opredelitev literarne zgodovine«, spoznanje o preživelosti njene »nacionalno

konstitutivn[e] ali afirmativn[e]« funkcije, zavest o njenih spoznavnih, vrednotenjskih in pedagoških vlogah (vključno s kanonom), integralno obravnavo literature na ravni tekstov, produkcije in recepcije ter zanimanje za »poljudne, narečne, podstandardne, regionalne, obrobne in različne manjšinske književnosti, uzrte z jezikovnega, etničnega, socialnega ali družbenospolnega vidika« (*Kako pisati* 11–13).

Svojo zadnjo knjigo, *Slovenska literarna veda od Trubarja do druge svetovne vojne* (2018), je Darko Dolinar domala čudežno dokončal po svoji usodni poškodbi, ko je ostal gibalno in govorno močno prizadet. V uvodu, v katerem se kaže njegova značilna zmožnost za fenomenološko izostreno, pregledno, poliperspektivno in metodično posploševanje ter prehode od občega k posebnemu, Dolinar upošteva zgodovinsko spremenljivost in mnogoobraznost predmeta literarne vede (tj. literature), kakor tudi variantnost v razvoju njene metodologije, pripete na filologijo, zgodovino, filozofijo, družboslovje in druge znanosti. Razvoj vednosti o literaturi je odvisen od razvoja literature in znanosti, nanj pa vpliva tudi ideološka sfera.

S teh izhodišč je Dolinar zasnoval sintetično zgodovinsko pripoved o slovenski literarni vedi od »zgodnje misli o slovstvu pred vznikom umetne literature« od 16. do 18. stoletja (Trubar, Bohorič, Valvasor, Dolničar, Pohlin idr.), razcveta filologije ter zametkov literarne kritike in estetike na razsvetljenjskih začetkih leposlovja in njegovem romantičnem vrhuncu (Zois, Kopitar, Metelko, Erberg, Čop idr.) prek ločenih razvojov posameznih panog, pozneje združenih v literarno vedo (kritika, slovstvenozgodovinski pregledi in univerzitetna slovanska filologija v 2. polovici 19. stoletja), do poenotenja teh področij v osamosvojeni literarni vedi in njene institucionalizacije kot univerzitetne znanosti v prvih desetletjih 20. stoletja ter metodološko-nazorskih in problemskih diferenciacij stroke med obema svetovnima vojnoma (Kidrič, Prijatelj, Murko, Grafenauer, Žigon, Slodnjak, Ocvirk idr.). Vešč menjav med fokusom na posameznostih in splošnimi plani je Dolinar pod plastjo dogodkovne zgodovine literarne znanosti razbral še plasti dolgega trajanja. Najpomembnejša mu je historična zavest, katere vznik na Slovenskem ugotavlja že vzporedno z začetki književnosti z estetsko funkcijo na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Historizem je gospodoval vednosti o književnosti v 19. stoletju, a mnogim protihistoričnim in ahistoričnim težnjam 20. stoletja navkljub je, sicer v korenito spremenjeni obliki, dočkal tudi 21. stoletje.

Monografija o zgodovini slovenske vednosti o književnosti do druge svetovne vojne je spomenik avtorjevi analitični erudiciji in zmožnosti za sintezo, pa tudi njegovi skriti energiji in vztrajnosti.

Darko Dolinar je z množico biografskih in stvarnih gesel za *Enciklopedijo Slovenije* ter leksikona *Slovenska književnost* (1996) in *Literatura* (2009) obogatil literarnovedno leksikografijo. V svojih prevodoslovnih razpravah, kot so »Znanstveno raziskovanje prevajanja in literarna veda« (1975), »Vprašanja o prevajanju v literarni vedi« (1977), »O mestu prevoda v literaturi« (1982), »O dveh pogledih na prevod« (1994) ali »Zgodnja hermenevtična praksa na Slovenskem in Primož Trubar« (2009), pa je svoje teoretsko znanje lahko oprl na praktične izkušnje. Prevajanje je namreč štel »za svojevrstno reproduktivno in interpretativno komuniciranje z literaturo«, medtem ko »spremne študije k prevodom nadaljujejo to komunikacijo na drugačen, a v isti predmet usmerjen način« (Dolinar in Knop 13). Bil je odličen prevajalec. Slovenskim bralcem je že v šestdesetih in sedemdesetih letih približal nemški poetični realizem (Theodor Fontane) ter modernistično prozo od Roberta Musila in Thomasa Manna do Günterja Grassa in Uweja Johnsona, jih ravno pravi čas seznanil s ključno referenco o pesniškem modernizmu (Friedrichovo *Strukturo moderne lirike*, 1972), leta 2000 pa je dal duška svoji duhoviti domišljiji v prevodu Moersovih *13 1/2 življenj kapitana Sinjedlakca*. Ta so v treh izdajah očarala mlade bralce.

Kot širokosrčen, nesebičen in spodbuden inštitutski predstojnik, mentor in dolgoletni glavni urednik revije *Primerjalna književnost* (1978–1997) je dr. Darko Dolinar podpiral mednarodno povezovanje. S kolegicami in kolegi iz Brna in Prage (Ivom Pospíšilom, Milošem Zelenko in Anno Zelenkovo) je sodeloval pri preučevanju vloge Matije Murka v razvoju slavistike in primerjalne književnosti, mdr. v zborniku *Matija Murko v mislenkovém kontextu evropské slavistiky* (2005). Uredil ali souredil je mdr. zbornike prispevkov z mednarodnih konferenc o reformaciji (1986), *Brižinskih spomenikih* (1996), Prešernu in Evropi (2002), sodobnih koncepcijah literarne zgodovine (*Kako pisati literarno zgodovino danes?*, 2003, *Writing Literary History: Selected Perspectives from Central Europe*, 2006) ter primerjalni književnosti v 20. stoletju in Antonu Ocvirku (2008). V uredništvu zbirke *Literarni leksikon* je med letoma 1980 in 2001 pripomogel, da je 46 zvezkov o literarni teoriji, metodah, literarnih zvrsteh in obdobjih postalo vrhunski dosežek slovenske literarne vede, vreden mednarodnega priznanja. Pozneje je pomagal postaviti na noge zbirko *Studia litteraria* in na svetlo pospremil njenih 23 monografij. Tudi po njegovi zaslugi je inštitut leta 2009 vzel pod streho znanstvenokritično edicijo zbranih del slovenskih klasikov.

Kolegice in kolegi se bomo dr. Darka Dolinarja do konca svojih dni spominjali kot skrbnega in temeljitega znanstvenika, razsodnega,

naklonjenega in uidevnega predstojnika, živo enciklopedijo podatkov in anekdot, asketsko vztrajnega moža, ki se ne sili v ospredje. Čeprav se je držal bolj ob robu, je bil – kot raziskovalec, urednik, predstojnik literarnega inštituta, mentor in odbornik komparativističnega društva – eden najdejavnejših v slovenski literarni vedi.